

SKIBE OG SKÆBNER I RENÆSSANCEN 1500 - 1660

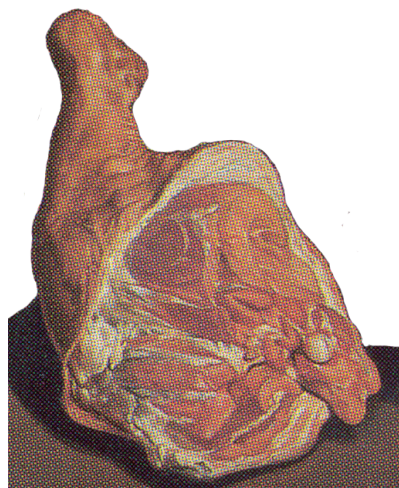
Redaktør: Steffen Møller

Frederik II.
1559-1588

1561
Frederik II.s søret

1563
Tre svenske fartøjer erobres

Maden i renæssancen var baseret på kål og rodfrugter, dog ikke kartofler.

Kødet blev som oftest indkøbt uforarbejdet og i store lunser. Udsnit af maleri af Pieter Aertsen 1575.

Uniform

Sømænd gik ikke i uniform i den tidlige renæssance. På skibene havde de deres eget udslidte tøj på. På kongens skibe var det en del af deres løn, at de fik tøj. Det kunne være en ulden hue, en trøje og et par bukser. Sømænd havde 2 sæt tøj. Arbejdstøjet og et sæt pænt tøj til at tage på, når de gik i land.

Kongen syntes ikke, det så pænt og ordentligt ud, at alle orlogsgaster rendte rundt i forskelligt ofte laset tøj med bare fødder. Noget måtte gøres, for at der var status ved at sejle med kongens orlogsfartøjer.

I 1561 bestemte Frederik II., at søfolkene på et af hans skibe skulle have ens og ordentligt tøj på. De fik derfor alle sammen en rød skjorte, en rød hue og et par lange bukser.

Det skete samtidigt med, at pligten for købstæderne til at stille med skibe og besætning til kongens krige blev ophævet.

Kongen satsede nu på sine egne skibe med eget professionelt mandskab, som begyndte at gå med uniformer. Blev kongens skibe angrebet, var det et angreb på hele Danmark. Uniformen beskyttede besætningen mod at blive beskyldt for at være sørøvere. De store nye orlogsskibe skulle beskytte de danske kyster, sejle hæren hen, hvor der skulle være en landkrig og følge danske handelsskibe på deres sejlads til de danske kolonier.

Uniform fra midten af 1600-tallet.

Genstanden i hans højre hånd er en såkaldt råber, en højtaler, der blev brugt til at udstede ordre i.

Udsnit af Marstrands Christian IV. maleri i Roskilde Domkirke fra 1866.

Mad

Sømændene fik vand, øl og snaps at drikke. Vandet havde man i store tønder, men det var svært at holde det friskt. Til sidst kunne det lugte helt råddent. Øl blev ikke fordærvet og kunne holde sig længere. Det blev der drukket meget af. Hver sømand fik en lille portion snaps hver dag. Snaps blev næsten brugt som medicin til at holde maven frisk og til at falde i søvn på.

Maden ombord var en vigtig del af lønnen. Det var svært at holde maden frisk, især når skibet var på langfart. Sømændene fik flæsk og kød og tørret fisk. For at flæsket kunne holde sig, var det røget eller saltet. Frisk kød fik man fra levende grise og høns, som levede på de dæk, hvor sømændene sov. Det luede og lugtede.

Til søs spiste man også brød og beskøjter. Beskøjter var fuldkornskiks, der blev bagt helt tørre for ikke at mugne. En del af provianten bestod af olie og tørrede ærter. For at sømændene kunne holde maven i orden, fik de tørrede blommer og svesker. De fik ikke friske grøntsager og frugt. Mange kom til at mangle C-vitaminer og fik sygdommen skørbug. Det var en uhyggelig sygdom, hvor tænderne faldt ud og maven svulmede op. Først efter renæssancen fandt man ud af, at spiste man citroner, som indeholder mange c-vitaminer, fik ingen skørbug.

Mange sømænd døde på rejsen. De faldt i vandet fra masterne. De blev syge og døde. De sloges og dræbte hinanden. I hårdt vejr blev de skyllet overbord. Så måtte kaptajnen hyre nye søfolk i næste havn. Søfolk var et internationalt folkefærd, som kunne tale mange sprog.

Når sømændene kom i havn, kunne de få friske forsyninger af fisk, kød og grøntsager. Malet af Emanuel De Witte (1615/17-1691/2). Adriana Van Heusden og hendes datter på fiskemarkedet i Amsterdam.

Frederik II.
1559-1588

1564

Erik XIV.'s tropper hærger Blekinge

1564

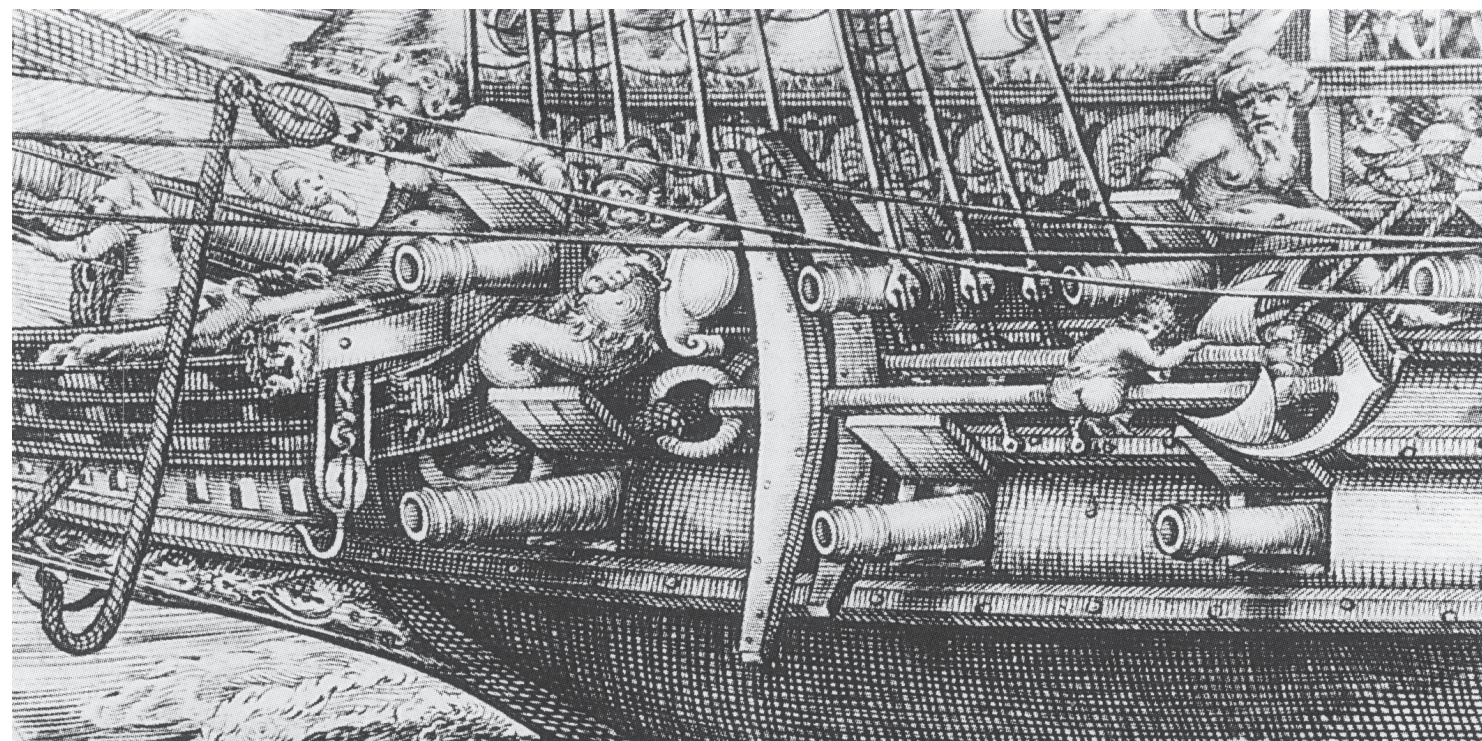
Massakren i Ronneby

Aa	Aa	Aa	Aa
Bb	Bb	Bb	Bb
Cc	Cc	Cc	Cc
Dd	Dd	Dd	Dd
Ee	Ee	Ee	Ee
Ff	Ff	Ff	Ff
Gg	Gg	Gg	Gg
Hh	Hh	Hh	Hh
Ii	Ii	Ii	Ii
Jj	Jj	Jj	Jj
Kk	Kk	Kk	Kk
Ll	Ll	Ll	Ll
Mm	Mm	Mm	Mm
Nn	Nn	Nn	Nn
Oo	Oo	Oo	Oo
Pp	Pp	Pp	Pp
Qq	Qq	Qq	Qq
Rr	Rr	Rr	Rr
Ss	Ss	Ss	Ss
Tt	Tt	Tt	Tt
Uu	Uu	Uu	Uu
Vv	Vv	Vv	Vv
Ww	Ww	Ww	Ww
Xx	Xx	Xx	Xx
Yy	Yy	Yy	Yy
Zz	Zz	Zz	Zz
Ææ	Ææ	Ææ	Ææ
Øø	Øø	Øø	Øø
Åå	Åå	Åå	Åå

Det gotiske alfabet oversat
til latinske bogstaver.

Sygdom

Sømænd, som besejlede de varme lande, blev ofte smittet med sygdomme fra de fremmede folkeslag. De sov desuden tæt sammen i deres køjer langt nede under dækket, hvor det var mørkt og fugtigt. Det kunne være svært at holde tøjet tørt og varmt. Nogle gange drev kondensvandet ned ad væggene. De levende dyr ombord kunne overføre smitte. Der var karantæne, når et skib kom hjem fra de varme lande. Så måtte skibet ligge på reden udenfor havnen fra 1 uge og op til 3 måneder før søfolkene fik lov til at gå i land. Ellers kunne de overføre pest, kolera, tyfus og andre dødelige sygdomme til resten af befolkningen.

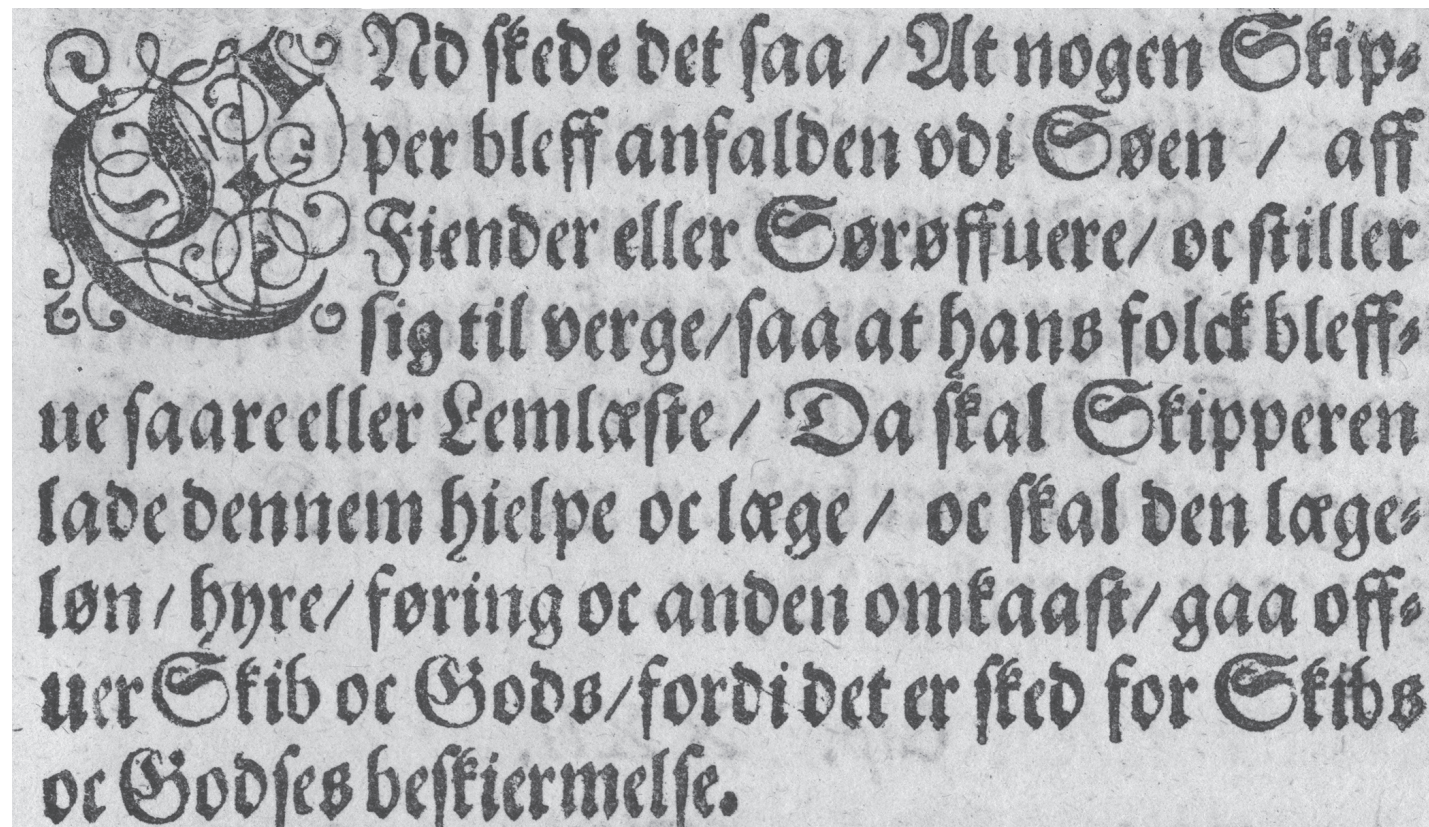
Foto, Det Kgl. Bibliotek. Kan du finde sømanden, der er på toilettet?

Det længste, en sømand fik lov at sove, var 4 timer. Så måtte han op og have vagt i 4 timer, før han kunne komme ned og sove igen. Mange var misundelige på præsten, lægen eller skibstømreren. De skulle ikke holde vagt på dækket og kunne sove hele natten. Når sømændene skulle på toilettet, måtte de sætte sig med bagdelen ud over rælingen. Det gjaldt om at holde godt fast. I 1624 skete der en usædvanlig ulykke. Peter, en sømand, havde sat sig ud over rælingen lige over en kanon. Nedenunder vidste ingen, at han sad der. Kanonen blev fyret af. Han blev slemt forbrændt på hele bagdelen og måtte behandles af lægen. Han lå på maven i 14 dage.

Ulykker

På de store sejlskibe med mange sejl var det farligt at arbejde højt oppe mellem master og rær. Sejlene skulle sættes. I stormvejr skulle sejlene rebes, dvs. rulles sammen eller sømmes fast. Sømændene kunne miste grebet, mens de ordnede sejlene. Faldt de i havet, druknede de. Ramte de dækket, blev de slået fordærvet. Blev de såret af sørøvere, måtte de klare sårene selv. Først i 1561 med den nye søret, blev det kaptajnens pligt at betale lægen og hjælpe sømænd, der var kommet til skade.

Hvis man blev syg eller kom til skade, hjalp det sjældent med en behandling hos lægen. En læge var der kun på de store handelsskibe og orlogsskibe. Men de kunne ikke gøre meget. De havde godt nok forskellige olier og urter, en knoglesav og åreladningsudstyr med. Ben kunne skæres af og erstattes af træben. Hænder erstattes med en krog. Åreladning betød, at man skar hul i en blodåre og lod noget blod flyde ud. Man mente, at sygdom var i blodet. Skulle man af med sygdommen, så skulle den lukkes ud af blodårerne. Det kunne godt være svært at blive rask efter sådan en behandling. Der var heller ikke nogen, der vidste, at man skulle vaske hænder, før man opererede. Hvor mange, der døde på en rejse, ses af optegnelser fra det store handelsskib, Sankt Anna, som i 1635-1638 sejlede til Ostindien. Med fra København var der 140 personer. 2 år senere var 44 af dem døde.

Nid skede det saa / Alt nogen Skip-
per bleff anfalden vdi Søen / aff
Siender eller Sørøffuere / oc stiller
sig til verges / saa at hans fold bleff
ue saare eller Lemlæste / Da skal Skipperen
lade dennem hielpe oc læge / oc skal den læges
løn / hyre / føring oc anden omkaast / gaa off-
uer Skib oc Gods / fordi det er sted for Skibs
oc Gods beskiærmelse.

Udsnit fra Frederik II.'s søret fra 1561.

Afsnittet der omtaler skipperens pligt til at sørge for mandskabet i tilfælde af sørøverangreb.
Se omskrivning til nutidige bogstaver i ordforklaring.